



**DET KONGELIGE
KULTUR- OG LIKESTILLINGSDEPARTEMENT**

Statsråden

Arbeids- og sosialkomiteen
Stortinget
0026 OSLO

Deres ref

Vår ref
23/4949-7

Dato
1. november 2023

Svar på Dokument 8:17 S (2023-2024) - representantforslag om å endre begrepsbruk i norsk lovverk i tråd med CRPD

Jeg viser til representantforslag fra representantene Kathy Lie, Freddy André Øvstegård og Cato Brunvand Ellingsen om lovgjennomgang for å endre begrepsbruk i norsk lovgivning i tråd med CRPD. Representantene har fremmet følgende forslag:

Stortinget ber regjeringen foreta en lovgjennomgang med formål om å avskaffe språkbruk som beskriver funksjonshemmede eller personer med en funksjonsnedsettelse med utdaterte, diskriminerende og stigmatiserende begreper, og komme tilbake til Stortinget med forslag til nødvendige lovendringer for å sikre dette.

Svar:

Representantene reiser viktige spørsmål. Språk har betydning, og lovverket bør ikke inneholde utdaterte, diskriminerende eller stigmatiserende begreper som bygger opp under fordommer mot personer med funksjonsnedsettelse. Som jeg kommer tilbake til nedenfor, er det imidlertid viktig at språklig modernisering av lovverket skjer som ledd i mer sammenhengende prosesser på det enkelte område, der det også vurderes om det er behov for substansielle endringer i regelverket. Jeg ønsker også å bemerke at det er flere eksempler fra både pågående og nylig gjennomførte lovarbeider som har medført endringer i begrepsbruk, noe jeg redegjør for avslutningsvis i svaret.

CRPD er en viktig folkerettslig forpliktelse, og det er satt ned et utvalg som skal vurdere inkorporering av konvensjonen. Det følger av utvalgets mandat at utvalget også skal vurdere om det foreligger mulig motstrid mellom norsk rett og CRPD og behovet for eventuelle endringer i sektorlovgivningen for oppfyllelse av CRPD.

Om forslaget

Forslaget konkretiserer ikke hvilke lover som etter forslagsstillernes syn bør endres for å oppnå målet om å «avskaffe språkbruk som beskriver funksjonshemmede eller personer med en funksjonsnedsettelse med utdaterte, diskriminerende og stigmatiserende begreper». Eksempelet som er brukt, er skadeserstatningsloven § 1-3, der begrepene «sinnsyk» og «åndssvak» er brukt. Det er i forslaget vist til at disse «og lignende» begreper bør endres, fordi språkbruken er stigmatiserende og kan bidra til å opprettholde fordommer og diskriminering. Det er presisert i forslaget at forslagsstillerne ikke mener at «lovenes substans» skal endres, slik at forslaget må anses utelukkende å gjelde språklige endringer. Justis- og beredskapsdepartementet har ansvar både for skadeserstatningsloven, som er nevnt i forslaget, og for flere andre lover som tidligere har fått kritikk for å bruke utdaterte begreper. For eksempel viste den daværende spesialrapportøren for CRPD i sin rapport etter landbesøket til Norge i 2019 til tvisteloven, straffeloven, vergemålsloven og arveloven som eksempler på lover under Justis- og beredskapsdepartementets ansvarsområde som inneholder begreper som oppfattes som «nedsettende» språkbruk.¹ Det er i denne sammenheng etter vårt syn viktig å merke seg at spesialrapportøren fremhevet betydningen av språkbruken i forbindelse med en merknad om at Norge har kommet langt i arbeidet med å harmonisere lovgivningen med CRPD, men at det etter spesialrapportørens syn gjensto arbeid med innholdet i lovgivningen på flere områder for å oppnå fullgod gjennomføring av konvensjonen.

Det er likevel ikke vanskelig å slutte seg til at lovverket på flere departementers områder kan inneholde uheldig og utdatert begrepsbruk. Å vurdere hvilke begreper som bør erstattes i den enkelte lov, og ikke minst hvilke begreper som i tilfelle kan og bør benyttes til erstatning for begreper som kan oppleves som stigmatiserende eller diskriminerende på det enkelte område, er imidlertid ikke nødvendigvis en enkel øvelse.

En god del av begrepsbruken som møter kritikk, for eksempel for at den ikke reflekterer statens forpliktelser etter CRPD på en god måte, er mindre «åpenbar» enn eksempelet representantene viser til. I de enkelte lover vil det ikke være tilstrekkelig å bytte ut enkeltord for å oppnå formålet forslagsstillerne tar sikte på, fordi det gjerne er flere ord og begreper i sammenheng som utgjør det som oppfattes som diskriminerende eller stigmatiserende språk.

Spørsmålet om ordbruk må også på flere områder ses i sammenheng med hvilket materielt innhold lovbestemmelsene skal og bør ha, og hvilken funksjon begrepene har i den enkelte bestemmelse. Avhengig av rettsområde kan lignende begreper være brukt for å beskrive eller avgrense vidt forskjellige konsepter. Eksempelvis kan det gjelde hvilke personer som har en rettighet, for eksempel til helsetjenester, fysisk tilrettelegging eller beslutningsstøtte, hvem som kan pålegges plikter, om en person kan straffes, tvinges til å vitne, påta seg eller holdes til økonomisk ansvar, eller for eksempel anlegge saker for domstolene med den risiko dette kan medføre. Like eller lignende begreper som beskriver psykisk sykdom eller

¹ Se rapportens avsnitt 17, under avsnittet om «Legal and policy issues to be addressed». Rapporten er publisert på FNs nettsider med dokumentnummer A/HRC/43/41/Add.3, se G2000823.pdf (un.org).

funksjonsnedsettelse kan ha helt ulike funksjoner i ulike rettsregler, og kan ikke nødvendigvis gjennomgående erstattes med samme begreper.

Den typen språklig revisjon som forslaget etterspør, er altså noe ganske annet enn de prosesser som typisk gjennomføres der man endrer enkeltstående begreper eller navn på organer, og gjør følgeendringer i annet aktuelt lovverk. For å gjennomføre en forsvarlig utfasing av det som oppleves som stigmatiserende eller diskriminerende ordbruk, må begrepenes funksjon vurderes nærmere i hvert enkelt tilfelle. Om ikke, kan det som oppfattes som «rene» språklige endringer, lett føre til rettsusikkerhet.

Det er heller ikke konsensus om hvilke begreper som oppfattes – eller bør oppfattes – som stigmatiserende eller diskriminerende. Om en skulle gjennomføre en slik ren språklig revisjon av lovverket sett under ett som forslagsstillerne tar til orde for, ville en dermed først måtte utrede hvilke begreper som skulle inngå i revisjonen.

Enkelte aktuelle arbeider

På Justis- og beredskapsdepartementets område er det gjort flere endringer i senere år der språket er modernisert. Etter at spesialrapportøren for CRPD publiserte rapporten nevnt ovenfor, trådte arveloven 2019 i kraft. I 1972-loven var begrepene «sinnssjuk eller i «høg grad hemma i sjeleleg utvikling eller i høy grad sjeleleg svekt» brukt i §§ 52 og 62. Begrepene beskrev henholdsvis årsaker til at en testamentarisk disposisjon kunne bli ugyldig på grunn av manglende testasjonsevne, og tilfeller hvor personer ikke kunne være testamentsvitner. Spesialrapportøren kritiserte disse bestemmelsene for å utgjøre nedsettende ordbruk. Begrepene er i den nye arveloven erstattet med formuleringen «sinnslidelse, demens, rus eller annen psykisk funksjonsnedsettelse» i arveloven §§ 41 og 42. Heller ikke begrepene «sinnslidelse» eller «psykisk funksjonsnedsettelse» er ukontroversielle, men endringene illustrerer at en modernisert ordbruk må avveie flere hensyn.

For tiden arbeider Justis- og beredskapsdepartementet med en helhetlig gjennomgang av vergemålsordningen. Som ledd i gjennomgangen vurderes terminologien i vergemålsloven og den tilhørende forskriften grundig, blant annet i dialog med sivilt samfunn, med sikte på å oppnå en moderne og ikke-diskriminerende språkbruk. Dette er etter vår vurdering ikke et arbeid som på en hensiktsmessig måte kan forseres eller gjennomføres isolert fra en vurdering av materielle endringer i regelverket. Vi viser i denne sammenheng til Prop. 141 L (2021-2022) om endringer i vergemålsloven (proposisjonen inneholdt forslag til endringer som i sin helhet er vedtatt og trådte i kraft 1. april i år), der det ble varslet at departementet, i tillegg til de endringene som ble foreslått i loven for bedre å reflektere forpliktelsene som følger av CRPD, så for seg en mer gjennomgående revisjon av lovspråket. Følgende er uttalt på side 17 (proposisjonens punkt 2.4):

«Departementet vil imidlertid allerede nå særlig peke på behovet for en endring av vergemålslovens terminologi. I tiden etter vedtakelsen av vergemålsloven i 2010 og ratifikasjonen av CRPD i 2013 har det vært en utvikling både nasjonalt og internasjonalt i drøftelsene om diskriminering på ulike grunnlag av personer med nedsatt funksjonsevne.

Språket vi bruker, har betydning, og på vergemålsområdet mener departementet det er viktig med en språkbruk som synliggjør at myndiggjøring, selvbestemmelse, respekt og ikke-diskriminering er sentrale formål og verdier som lovgivningen skal sikre. Dette er et pågående arbeid.

I proposisjonen her foreslår departementet enkelte mindre grep for å modernisere lovens terminologi, slik at formålet bak bestemmelsene kommer tydeligere frem. For eksempel er formuleringen «satt under vergemål» og lignende foreslått endret til «som har verge» eller tilsvarende i bestemmelser som det foreslås innholdsmessige endringer i. Formålet med endringene er å avvikle begrepet «under vergemål». På sikt bør dette gjøres mer gjennomgående i hele loven. Begrunnelsen for å unngå denne begrepsbruken er todelt. Begrepet kan for det første oppfattes stigmatiserende, da det kan være naturlig å oppfatte det slik at personen er fratatt rådighet over eget liv. Begrepet er på denne bakgrunnen også lite egnet til å reflektere innholdet av gjeldende rett, all den tid formålet med et vergemål etter den norske vergemålsloven er å sikre selvbestemmelse og ikke-diskriminering.»

Jeg vil også nevne at Stortinget våren 2023 vedtok ny opplæringslov (Prop. 57 L (2022-2023)) og ny universitets- og høyskolelov (Prop. 126 L (2022-2023)). Et klart og godt lovspråk har vært et viktig mål for de nye lovene. Som et konkret eksempel på endret begrepsbruk, er betegnelsen «spesialundervisning» i dagens opplæringslov endret til «individuell tilrettelagt opplæring» i den nye opplæringsloven. En del av begrunnelsen for endringen er at betegnelsen «spesialundervisning» kan oppleves som stigmatiserende og bidra til ekskludering.

Med hilsen



Lubna Jaffery